

Tanja Piblar
**IZ ZGODOVINE
ODDELKA ZA
FILOZOFIJO.
VEBROVA PRISILNA
UPOKOJITEV**

STR. 245-256

CESTA TALCEV 15B
SI - 4000 KRANJ

V maloštevilnih prispevkih, ki orisujejo življenjsko in filozofsko pot Franceta Vebra (1890-1975), prvega univerzitetnega učitelja filozofije na novoustanovljeni ljubljanski univerzi in začetnika moderne filozofije, so podatki, ki se nanašajo na njegov odstop leta 1945 iz Slovenske akademije znanosti in umetnosti ter prisilno upokožitev, zelo skopi. Osvetlitev dogajanja takoj po vojni otežuje tudi dejstvo, da je na voljo le malo arhivskega gradiva in drugih dokumentov. Veber je po upokojitvi povsem izginil iz javnega življenja, do svoje smrti praktično ni več objavljajl. Postal je "neoseba", če uporabimo besede Alenke Puhar, dolgo časa je bila njegova filozofija zamolčana. Šele v 80. letih prejšnjega stoletja je bila postopoma "znova odkrita": leta 1985 je pri Slovenski matici izšel ponatis njegove *Estetike*; leta 1989 je bilo pri isti založbi izdano delo *Estetska misel Franceta Vebra* avtorja Dušana Pirjevca. V letih 1986, 1988, 1990 in 2000 so bili v Sloveniji in Avstriji organizirani štirje mednarodni kongresi o Vebrovi filozofiji (znotraj sodobne filozofije), leta 2005 je v Ljubljani potekal mednarodni simpozij o Vebro. Slovenska akademija znanosti in umetnosti ga je leta 1996 posmrtno rehabilitirala. V zadnjih desetletjih se je vidno povečalo zanimanje za njegovo filozofijo, o čemer pričajo številne publikacije v slovenskem, nemškem in angleškem jeziku.

V nadaljevanju objavljamo Vebrovo pismo nekdanjemu doktorandu in znancu Milanu Rakočeviču, v katerem je spregovoril o obdobju po končani vojni in razlogih, ki so po njegovem vodili k njegovi odstranitvi iz univerze.¹ Tu njegovega pisma ne bomo komentirali, ampak bomo navedli le nekaj dodatnega gradiva, ki potrjuje njegovo pričevanje.

::VEBROV IZSTOP IZ AKADEMIJE IN UPOKOJITEV

Dober teden po osvoboditvi je Veber "po nasvetu" zaprosil za predčasno upokožitev na Univerzi in predlagal svoj začasen izstop iz Akademije znanosti in umetnosti, katere dopisni član (filozofsko-filološko-historični razred) je bil od 16. maja 1940, saj mu je pretilo, da ga bo plenum Matičnega odbora Osvobodilne fronte predal Sodišču narodne časti.

Ohranjeno je Vebrovo pismo z dne 18. maja 1945 (hrani ga Arhiv SAZU), naslovljeno na predsedstvo Akademije; v njem je zaradi govoric o njegovem ravnanju med vojno, ki bi lahko škodovale njegovi narodni časti, predlagal svoj začasen odstop, dokler se ne bodo stvari pojasnile. Takole je zapisal:²

"Kakor sem bil poučen, krožijo neke govorice, ki bi utegnile škodovati

¹Za pomoč pri gradivu se zahvaljujem Tomažu Webro, dr. Jožetu Ciperletu iz Arhiva Univerze in dr. Dragu Samcu iz Biblioteke SAZU.

²Vebrovo pismo hrani Arhiv SAZU. Gl. tudi Bernik (1995), str. 147-148 in Samec (1999), str. 77-78.

moji narodni časti in mi celo naprtiti preiskavo, ki naj dožene resnico. Čeprav mi moja vest ne očita nobene krivde v tej smeri, se vendar bojim, da bi omenjene govorice s svojimi posledicami utegnile škodovati naši Akademiji, ki me je svojčas blagovolila izbrati za svojega dopisnega člana. Zato prosim, da blagovoli Predsedstvo Akademije vzeti na znanje moj odstop od članstva v Akademiji vse dotlej, dokler ne bo moja zadeva do kraja razčiščena.

To mojo prošnjo mi narekuje tista skrb za dobrobit našega najvišjega kulturnega zavoda, ki za slehernega kulturnega Slovenca je in naj bo prva zapoved.”

Njegov predlog je bil obravnavan na seji Glavne skupščine Akademije 25. julija 1945; kot lahko preberemo v zapisniku v 5. točki dnevnega reda Izprememba v članstvu, so njegovo odpoved soglasno sprejeli.³ *Letopis Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani* za leta 1943-1947 (druga knjiga) navaja, da se je Veber odrekel članstvu. Čeprav je to storil le začasno, je njegov odstop ostal trajen. Po letu 1947 se v *Letopisih* njegovo ime sploh ne omenja več med nekdanjimi člani; pojavi se zopet v slavnostnem biografskem zborniku ob petdesetletnici akademije (39. knjiga), ki je izšel leta 1989.⁴ Vebra je SAZU na predlog akademika Aleksandra Bajta na redni seji skupščine 17. decembra 1996 “brez omejitev in v celoti” posmrtno rehabilitirala (skupaj s prof. Alešem Ušeničnikom in prof. Leonidom Pitamicem, ki sta bila ob koncu vojne prav tako iz političnih razlogov izključena). V predlogu sklepa rehabilitacije je med drugim zapisano: “Navedeni (op. Leonid Pitamic, Aleš Ušeničnik in France Veber - op. T. P.) so izgubili članstvo Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani po drugi svetovni vojni iz političnih razlogov. S to rehabilitacijo se imenovanim akademikom vrne članstvo v Akademiji znanosti in umetnosti oziroma v Slovenski akademiji znanosti in umetnosti z vsemi častnimi pravicami, ki jim gredo”.⁵

Govorice, ki jih omenja Veber v svojem pismu predsedstvu Akademije, so se uresničile: Veber je bil v noči od 15. na 16. junij 1945 aretiran in so ga odpeljali v zapor na Miklošičevi ulici v Ljubljani. V preiskovalnem zaporu je prebil dva meseca. 18. avgusta 1945 je bil izpuščen brez sodnega postopka na podlagi ukaza o splošni amnestiji in pomilostitvi predsedstva AVNOJ-a, ki je bilo izdano 3. avgusta 1945. Po pričevanjih je Veber po izpustitvi iz pripora želel nadaljevati s predavanji na univerzi, vendar mu to ni bilo dovoljeno (gl. Molé 1970, str. 506-507).

V času njegovega pripora je plenum Matičnega odbora Osvobodilne fronte

³Zapisnik Glavne skupščine SAZU z dne 25. julija 1945 (hrani Arhiv SAZU).

⁴Gl. *Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti* za leto 1988, str. 106.

⁵Gl. *Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti* za leto 1996, str. 143.

na univerzi sklenil, da ga preda Sodišču narodne časti (gl. Vebrovo pismo, ki ga navajamo v nadaljevanju). To so bila izredna začasna sodišča, ki so bila ustanovljena leta 1944; njihova naloga je bila soditi sodelavcem in simpatizerjem okupatorja (izdajalcem in narodnim sovražnikom so sodili na vojaških sodiščih).⁶ Obravnavala so kazniva dejanja kot je bilo politično, kulturno, umetniško, gospodarsko, pravno ali drugačno sodelovanje z okupatorjem ali domačimi izdajalci. Med kaznimi, ki so jih izrekala, so bile v prvi vrsti izguba narodne časti (za določeno obdobje ali trajna), prisilno delo in odvzem premoženja. Izguba narodne časti je pomenila izgubo vseh državljskih in političnih pravic, pravico opravljati javno službo in pravico do javnega delovanja. V primeru težjih kaznivih dejanj so bili obsojenci predani vojaškemu sodišču.

Ohranjeno je Vebrovo pismu plenumu Matičnega odbora OF, ki ga je napisal nekaj dni zatem, ko je bil odpuščen iz pripora - datirano je z dne 21. avgust 1945 - in v katerem je zaprosil, da naj spremeni svoj sklep o izročitvi Sodišču narodne časti in ga predlaga Ministru prosvete za upokojitev. Tu ga navajamo v celoti:

“Matični odbor OF na univerzi

v Ljubljani.

Podpisani sem bil dne 15. junija t. l. odveden v preiskovalni zapor na sodnijo v Ljubljani. Zaslišan sem bil glede svojih predavanj na lektoratu nemške akademije v Ljubljani, glede tečajev pri domobrancih in policiji ter glede članka, ki sem ga napisal v pokrajinskem mladinskem listu, torej glede vseh očitkov, ki sem jih priznal in omenil v ‘Začasni vprašalni poli’ po navodilih preiskovalne komisije pri terenskemu odboru OF na ljubljanski univerzi. Sporočeno mi je, da je plenum matičnega odbora v času mojega pripora sklenil predložiti ministru prosvete Narodne vlade Slovenije, da se odstranim z univerze s tem, da se moj predmet predloži sodišču Slovenske narodne časti. Z dnem 18. VIII. 1945 sem bil, kakor priča prepis priložene odpustnice, v smislu zakona o amnestiji brez sodnega postopka izpuščen na svobodo, s čimer je svoječasno merilo za sklep plenuma Matičnega odbora tangirano.

Zato prosim Matični odbor OF na univerzi v Ljubljani, da podvrže svoj sklep reviziji, ker sem z odlokom ministra prosvete, podanim na osnovi sklepa matičnega odbora, začasno odstavljen s svojega službenega mesta. Kakor sem že pri zaslišanju priznal, da je bil moj nastop v tem ali onem primeru nepotreben in zato neumesten ter graje vreden, se zavedam, da bi moje nadaljnjo učiteljsko delovanje bilo nezaželeno, zato prosim Matični odbor, da izpremeni svoj nekdanji sklep v tem smislu, da me predlaga mi-

⁶Gl. Vodušek Starič (1992), str. 188 in dalje.

nistru prosvete za upokojitev. Izjavljam, da hočem svoj čas uporabiti za študij in za napredek slovenske znanosti.

V Ljubljani, dne 21. avgusta 1945

France Veber”

29. avgusta 1945 je nato Veber prejel odlok, po katerem ga Minister za prosveto Narodne vlade Slovenije upokojuje z dne 1. september 1945 in ga hkrati razrešuje službovanja na filozofski fakulteti. Veber je bil kot državni uradnik zaposlen vsega 26 let - od 27. novembra 1919, ko je bil imenovan za namestnega učitelja na prvi državni gimnaziji v Ljubljani; ob upokojitvi je bil star komaj 55 let. V zapisnikih sej fakultetnega sveta Filozofske fakultete in Univerzitetnega senata smo našli le podatek o njegovi upokojitvi (Zapisnik redne seje univerzitetnega senata dne 7. septembra 1945 in Zapisnik redne seje fakultetnega sveta Filozofske fakultete dne 28. september 1945). Upokojen je bil v kot redni profesor 1. stopnje II. položajne skupine, nato so ga premestili v VI. položajno skupino in je dobival skromno pokojnino. V njegovi personalni mapi, ki jo hrani Arhiv Univerze, sta ohranjeni potrdilo Javnega tožilca za Ljubljansko okrožje in okrožno mesto Ljubljana z dne 12. decembra 1945 ter potrdilo Narodnega odbora - Četrta Bežigrad z dne 27. decembra 1945 o nekaznovanosti:

“NO - Četrta Bežigrad potrjuje, da tov. dr. France VEBER, univer. prof. v p., stanujoč Bežigrad števil. 7

1. ni izgubil aktivne in pasivne volilne pravice
2. da ni bil med okupacijo pod orožjem v službi okupatorjev in njihovih pomagačev
3. da ni bil organizator, funkcionar ali aktivni član v kvistinskih organizacijah, niti ni sodeloval
4. da ni v državni ali drugi javni službi
5. da razen stalne mesečne osebne pokojnine nima drugih sredstev za vzdrževanje
6. da biva stalno v Ljubljani od oktobra 1919 dalje.

Smrt fašizmu - svobodo narodu!”

Z Vebrovo upokojitvijo je bila njegova univerzitetna kariera končana, izključen je bil tudi iz javnega življenja. Po svoji upokojitvi praktično ni več objavjal: njegovo zadnje veliko delo *Vprašanje stvarnosti* je izšlo pri Akademiji znanosti in umetnosti še pred vojno, leta 1939. Ker je prejemal zelo skromno pokojnino, si je moral še po upokojitvi prizadevati za dodaten zaslužek. Nekaj časa je bil kot lektor in korektor honorarno zaposlen pri katoliškem časopisu *Družina*, v katerem je tudi anonimno objavljajl krajše prispevke, v katerih se

je med drugim loteval tudi aktualne problematike.⁷ Iz tega obdobja se je v rokopisni obliki ohranilo njegovo avtobiografsko delo *Moja filozofska pot*, ki je nastajalo v letih 1966/67⁸; po pričevanjih ga je narekoval na pisalni stroj svojemu učencu Milanu Rakočeviču. V njem se Veber ozira na prehojeno pot in obuja spomine na svoja gimnazijska in študijska leta v Gradcu ter strne svoje zrele poglede na filozofijo. Edino priznanje, ki ga je v desetletjih po svoji upokojitvi prejel za svoje delo, je prišlo s strani njegove alme mater: leta 1954 je imel na povabilo avstrijskega filozofskega društva na univerzi v Gradcu tri predavanja - "Empfindungsgrundlagen der Gegenstandstheorie (Občutki kot temelji predmetnostne teorije)", "Gefühl und Wert (Čustvo in vrednota)"⁹ ter "Mensch und Geschichte (Človek in zgodovina)". 14. decembra 1970 ga je graška univerza ob petdesetletnici promocije odlikovala z zlatim doktoratom. Umrl je 3. maja 1975 za rakom v Ljubljani.

::O RAZLOGIH ZA VEBROVO ODSTRANITEV IZ UNIVERZE

Veber v pismu Rakočeviču pojasnjuje, kaj so bili po njegovem razlogi za njegov pripor in prezgodnjo upokojitev. Pismo je nastalo dve desetletji po omenjenih dogodkih - datirano je konec septembra 1966 - in je bilo napisano po spominu, kar opravičuje nekatere zgodovinske netočnosti. Tako npr. sodijo njegova predavanja v okviru nemške Akademije v leto 1944, v čas nemške okupacije Ljubljanske pokrajine, in ne v leto 1943 kot navaja sam v pismu. V leto 1944 sodijo tudi njegova predavanja v domobransko oficirski šoli v Mostah. Kot je dobro razvidno iz pisma, se Veber ni aktivno vključeval v politično življenje. V njem se tudi opravičuje, zakaj ni aktivno sodeloval v narodnoosvobodilnem boju; v tem obdobju je preživel hud življenjski udarec: maja leta 1943 sta zaradi bolezni v tednu dni nepričakovano preminuli njegova žena Emilija in mlajša hči Polona.

Veber je imel v času nemške okupacije nekaj predavanj zunaj univerze, ki naj bi jih po pričevanjih sprejemal zlasti zaradi tega, ker si je nabral številne dolgove.¹⁰ Vendar je treba pripomniti, da so bila njegova predavanja povsem

⁷V njegovi zapuščini je ohranjenih nekaj člankov in osnutkov zanje iz začetka 60-ih let - signature A.I.16. - A.I.36.

⁸V zapuščini sta ohranjeni dve različici: izvornik, ki obsega 112 str. in je večkrat datiran med 3. 8. 1966 in 23. 3. 1967 (signatura A.I.48.), ter različica z dopolnitvami (104 str., signatura A.I.49.), ki jo je pripravil njegov učenec Ludvik Bartelj za natis, a ni bila nikoli objavljena (besedilo ima podnaslov: *Gradivo za Webrovo monografijo. Prof. dr. France Weber sam o sebi in svojem delu*). Odlomek iz izvornika z naslovom "Človeška doživljanja" je bil objavljen v časopisu *Delo*, št. 79 (5.4.), 1989, str. 4.

⁹Predavanji sta bili izdani postumno: gl. Weber, Franz (1987): "Empfindungsgrundlagen der Gegenstandstheorie", "Gefühl und Wert", *Conceptus*, 21, št. 53-54, str. 75-101.

¹⁰Gl. Weber (2002), str. 61.

filozofske narave in se aktualnega dogajanja sploh ni loteval. O njegovem predavanju o Kantu, ki se ga najpogosteje omenja v njegovih življenjepisih, nismo uspeli najti podatkov. V njegovi znanstveni zapuščini je sicer ohranjen fragment rokopisa o Kantu v nemškem jeziku (signatura A.1.12), ki je nastal med vojno, vendar nismo uspeli ugotoviti, ali je povezan z omenjenim predavanjem. Imel je tudi nekaj predavanj za Kulturbund v Ljubljani. "Prosvetna zveza" (Schwäbisch-deutscher Kulturbund) je bila organizacija nemške manjšine, ki je bila ustanovljena leta 1920 in je imela krajevne skupine društva po vsej Sloveniji. Med njenimi prvotnimi nalogami so bile med drugim ustanavljanje ter pospeševanje razvoja knjižnic in drugih izobraževalnih ustanov, prirejanje predavanj, skrb za vzgojo nemških učiteljev. Po letu 1933 so prevzeli nacistične ideje. V časopisu *Slovenec* z dne 1. decembra 1944 lahko v (anonimnem) poročilu o Vebrovem predavanju v okviru ljubljanske Nemške akademije preberemo naslednje:

"V okviru Nemške akademije v Ljubljani je v torek predaval univ. prof. dr. Veber v srebrni dvorani hotela 'Union' ob veliki udeležbi ljubljanske nemške družbe kakor tudi predstavnikov oblasti ter domačih učnih zavodov. Predsednik dr. Swoboda je imenoma pozdravil hrvatskega konzula ter predstavnike prezidenta, ljubljanskega mesta, akademije znanosti in umetnosti, univerze, domobranstva in drugih ter predvsem gospoda predavatelja, ki je že znan v tem krogu. Nato je povzel besedo prof. Veber ter podal svoje pojmovanje razmerja med človekom in zgodovino. Predavanje ni bilo kulturno-zgodovinsko zasnovano, temveč izključno filozofsko ter je imelo namen, pokazati, da je zgodovinsko tvoren samo človek ter da je tudi zgodovina možna samo v človeku. Svoje misli je naperil proti naturalističnemu pojmovanju zgodovine, kakor jo poudarja marksizem, ki človeka istoveti z živaljo, ter se oprl na izrazito dualistično pojmovanje vsega človeškega, deleč ga na prirodno in duhovno plat. Iz zanimivih dokazov različnosti med živaljo in človekom izvaja, da se o zgodovinskosti more govoriti samo pri človeku, samo človeško jedro v njem tvori zgodovino in samo on po svoji duhovni plati prehaja v predmet zgodovinskega dogajanja. To pa zaradi bistvenih razlik od živali, katerim pripada po prirodni strani, kajti: kjer je človeško, je tudi prirodno, ne pa narobe! /.../" (str. 2).

Med drugimi predavanji, ki jih je imel v času nemške okupacije, je ciklus predavanj o kriminalistični psihologiji za ljubljansko policijo ter predavanja o vojni psihologiji v domobranski oficirski šoli. To so bili tečajji za izpopolnjevanje častnikov, ki jih je organiziral šolski odsek Organizacijskega štaba Slovenskega domobranstva in so potekali leta 1944 v prazni ljudski šoli v

Mostah.¹¹ O teh tečajih je Boris Mlakar v svoji knjigi *Slovensko domobranstvo* med drugim zapisal:

“Pri pouku je bil dan poseben poudarek na protigverilskem bojevanju, v skladu z novim duhom pa tudi na dvodnevni ideološki vzgoji, kjer so predavali znani publicisti, pisatelji in profesorji, npr. Mirko Javornik, Stanko Kociper, Jože Sodja, Matej Poštovan ter Janko Hafner. Med drugimi so bili naslovi predavanj tudi: Slovenske narodne vrednote: zemlja - družina - Bog, O komunizmu, Psihologija mase, Govorništvo, Propagandna akcija, Izkoriščanje krajevnih razmer v propagandne namene itd.”¹²

V ta čas sodi tudi Vebrovo poznanostvo s policijskim inšpektorjem Vladimирjem Kantetom (1905-1945), ki se je ukvarjal s kriminalistično psihologijo in je leta 1941 doktoriral na pravni fakulteti. Veber mu je pomagal pri pripravi doktorata, v katerem je analiziral izjave obtožencev v kazenskem postopku - njegov naslov je bil: *Priznanje. Analiza vsebine obtoženčevih izjav v toku kazenskega postopanja s kriminalističnega, psihološkega in moralnofilozofskega stališča*. Kante je med vojno sodeloval z Osvobodilno fronto, leta 1945 je bil izdan in usmrčen.

Med razlogi za odstranitev, ki jih navaja Veber v pismu, je tudi funkcija zaupnika univerze v času nemške okupacije. V zapisniku redne seje Univerzitetne uprave, dne 23. marca 1945, beremo, da mora univerza na poziv Leona Rupnika, šefa pokrajinske uprave, z dne 17. februarja 1945 “zaradi izpolnitve političnega obzora in razširjanja propagandnih akcij v javnosti /.../ izbrati in predlagati Informacijskemu oddelku pokrajinske uprave svojega poverjenika”.¹³ Na predlog dekana Jakoba Kelemine so za to mesto soglasno predlagali Vebra. Ta funkcija pa je bila le formalna, saj Veber ni opravljal nobenih propagandnih dejavnosti.

Zelo verjeten razlog je tudi Vebrova svetovnonazorska in filozofska usmeritev. Že v času objave svoje *Knjige o Bogu* leta 1934 so se v javnosti oblikovala različna mnenja o “obratu” v njegovem mišljenju. Katoliki so pozdravili njegovo ukvarjanje z bogom; Aleš Ušeničnik, vodilni predstavnik neotomizma na Slovenskem, je npr. v svoji recenziji knjige med drugim zapisal (gl. Ušeničnik, 1934, str. 311):

“V naši dobi je treba že poguma, da univ. profesor lajik javno izpove vero v Boga, celo pa, da napiše kar veliko delo o Bogu. Seveda je pa takšno delo apologija njegove vere in izpovedi. Saj kot znanstvenik išče znanstvene poti k Bogu in kdor hoče njegovemu prepričanju prerekati, mu mora tudi sam

¹¹gl. Mlakar (2003), str. 222 in dalje.

¹²Mlakar (2003), str. 222-223.

¹³Zapisnike sej Univerzitetne uprave hrani Arhiv Univerze v Ljubljani.

znanstveno prerekati in znanstveno ovreči njegove dokaze”.

V recenziji so nato predstavljeni posamezni dokazi za bivanje boga, čemur sledijo pripombe, v katerih Ušeničnik poda svojo kritiko. Močno nenaklonjeni pa so bili Vebru v marksističnem taboru, kjer so njegovo filozofijo označevali kot “reakcionarno” in “meščansko”. Med njegovimi najostrejšimi kritiki je bil Mirko Košir, ki je leta 1933 za revijo *Književnost* napisal članek z naslovom “Filozofija Franceta Vebra ali slovenskega filozofa pot k Bogu” (podpisal se je kot -r-š-). Takole je ocenil njegovo “novo” filozofsko usmeritev:

“Ko je Veber nastopil po vojni v areni slovenske filozofije, se je vse čudilo mlademu toreadorju, ki je na vsakem koraku rušil tradicionalno filozofijo in tradicionalno znanost. Takrat mu je sledilo precej ljudi radi njegove revolucionarnosti, čeprav je on rušil le v formi, ker je pač nekaj ,rušil’, dočim je vsebina ostala reakcionarna. S stabilizacijo kapitalizma je postajala ,revolucionarna’ filozofija Vebrova vse bolj pohlevna in konstruktivna, dokler je ni spet vrgla s tira svetovna kriza kapitalizma; toda sedaj Veber po vsebini prav tako ni stopil niti za en korak naprej, temveč se je pomaknil v svoji filozofiji za dva koraka nazaj.” (Košir, 1933, str. 409)

Avtorjeva kritika se še bolj zaostri proti koncu recenzije, kjer lahko preberemo: “Če sedaj pogledamo, kakšen je rezultat te naše kritike, ugotovimo lahko, da je Vebrova filozofija deistična (ker veruje v boga), da je zato v neposredni službi teologije in torej res velja: ‘Philosophia ancilla theologiae’ (Filozofija je deklateologije). Vebrova filozofija je reakcionarna, ker postavlja vsa vprašanja popolnoma abstraktno, brez vsake zveze z resničnostjo in jih obdeluje formalistično, dlakocepsko.” (Košir, 1933, str. 417)

V enem izmed redkih intervjujev, ki je bil objavljen v časopisu *Slovenec* ob izidu *Knjige o Bogu* - “Pot k Bogu. Iz razgovora z univ. profesorjem dr. Vebrom ob izidu njegove knjige o Bogu” -, je Veber o svojih motivih za njen nastanek med drugim dejal (Golobič, 1934, str. 13):

“Kali za to knjigo najde bravec že v mojem spisu ,Znanost in vera’ (TZ, 1923), zlasti pa v poznejših ,Idejnih temeljih slovanskega agrarizma’ (KM, 1927). Še določneje sem se približal ideji Boga v razpravah ,Problem predstavne produkcije’ (ZDHSV, 1928) in ,Emocionalna struktura osebnosti’ (LZ, 1928). Svoja predzadnja spisa ‘Filozofija’ (JK, 1980) in ‘Sveti Avguštin’ (JK, 1931), pa bi že lahko nazval: idejni in kulturno zgodovinski osnutek za miselno vsebino poslednje knjige ‘O Bogu’. S to navedbo del hočem samo poudariti, da sem dospel do ‘Knjige o Bogu’ po sami interni poti znanstvenega razmišljanja, nikakor pa ne po kakršnihkoli vnanjih dogodkih življenja. To vam morem potrditi s sledečo iskreno izjavo: Kakor menim da sem dospel do svojih misli po poti same resnice, tako sem pripravljen te misli, in sicer v celoti, zavreči, ako bi to postala zopet zahteva same

resnice, kateri edini je tudi ta knjiga namenjena. Ne oziram se ne na levo ne na desno, ne krivim se navzgor in ne napihujem se navzdol; ne mami me priznanje in ne straši me zavračanje: tudi v tej knjigi priznavam samo vidik resnice in tudi bravec naj samo s tega vidika moje misli sprejema ali odklanja. Ob taki usmerjenosti tudi *teža časa* izgine. Kaj bomo rekli o znanosti, ki bi bila vsa zgolj v službi umazane trenutne sedanjosti? Mar ni taka sedanjost v razvoju človeštva to, kar je v življenju posameznika samo trenutno doživetje? Meni je znanost mnogo več, zlasti pa od nje pričakujem, da gleda *pravično* nazaj in *prodorno* naprej.”

Nedvomno drži, da Veber ni bil naklonjen socializmu in njegovim idejam. Kritiziral ga je zlasti v svojih razpravah, v katerih je razvijal svojo združniško misel in jih je od leta 1932 dalje objavljaval v *Zadruharju* in nekaterih drugih publikacijah (*Zadruhar* je bilo glasilo Nabavljalne zadruga uslužbencev državnih železnic v Ljubljani, urednik revije je bil njegov dolgoletni znanec in doktorand Leopold Benko). Vendar je treba poudariti, da je Veber kritiziral tako socializem kot kapitalizem, in sicer je njuno temeljno pomankljivost videl v tem, da imata gospodarstvo za edini in najvišji smoter in ne le za sredstvo življenja. V eni izmed razprav je tako zapisal:

“Pozornost vzbujata zlasti dva taka tipa [gospodarstva - dodala T. P.], ki se prav v naših časih drug z drugim obupno borita. Sta to skrajni *gospodarski individualizem* (kapitalizem) in njemu povsem nasprotni skrajni *gospodarski kolektivizem* (socializem). /.../ Obema gre naravnost neizogibna tendenca takega razvoja, kot da je gospodarstvo edini osnovni ter vrhovni *namen* življenja na zemlji. Skrajni gospodarski individualist vidi smoter svojega življenja v čim silnejšem gospodarskem razmahu; ko se mu stavijo nasproti kakršnekoli ovire, misli, da jih mora *za vsako ceno* porušiti, tudi *za ceno* lastne osebne plemenitosti in škode, ki jo povzroča svojemu bližnjemu. Tako ravnanje se mu prikazuje tudi kot edino pravilno in smiselno. Ali tudi skrajni gospodarski kolektivizem vidi po lastni nuji osnovno ter vrhovno vrednoto življenja v gospodarski vrednoti. Zakaj kolektivizem te vrste postavlja gospodarstvo kot tako *objektivno* vrednoto, po kateri naj se enako ravna vsak poedinec in po kateri edini naj dobiva tudi ostalo zasebno in javno življenje svoje pravo mesto v sestavu vrednot. T. j. tudi skrajnemu gospodarskemu kolektivizmu je človek le ‚številka‘ v gospodarskem sistemu življenja.” (Veber, 1979, str. 55-56)

Posledica tega je po njegovem, da socializem in kapitalizem zagovarjata materializem in ateizem ter kulturni napredek zamenjujeta z razvojem tehnike. Prav tako dajeta poudarek internacionalizmu, zaradi česar imata “za narodnacionalne težnje in potrebe človeštva prav malo zanimanja” (prav tam, str. 57). Sam je zagovarjal združništvo kot obliko gospodarstva, v katerem

je napredek možen le v skupnem delu in pomoči, posebno mesto v njem pa zavzema človekova osebnost “z ozirom na katero je vse drugo na svetu, tudi gospodarstvo le - sredstvo” (prav tam, str. 75).

Na koncu še nekaj besed k pričujoči izdaji Vebrovega pisma. Pismo, v katerem se podpisuje kot Weber (mimogrede rečeno, v njem tudi pojasnjuje, zakaj je uporabljal slovensko in nemško obliko priimka), je datirano konec septembra 1966 in je iz njegove znanstvene zapuščine, ki jo hrani Raziskovalni in dokumentacijski center za avstrijsko filozofijo iz Gradca - signatura je K.2.2.1. Napisano je na pisalni stroj in obsega 13. str.; gre za kopijo izvirnika. Kot izvemo v uvodnem delu, je bilo napisano na Rakočevičevo željo, da naj Veber poda svoje poročilo o svojem ravnanju med okupacijo. Milan Rakočević (roj. 1914 v Krnji Jeli, današnja Republika Črna gora - 1983, Ljubljana) je Vebrov doktorand in učenec, z njim sta ohranila stike tudi po njegovi upokojitvi. V letih 1934-1938 je na ljubljanski Filozofski fakulteti študiral filozofijo z jugoslovansko književnostjo in teorijo književnosti ter francoski jezik s francosko književnostjo. 6. februarja 1941 je promoviral pri Vebru z disertacijo *Njegoševa etika čojstva*. Po vojni je predaval filozofijo in psihologijo na gimnaziji v Postojni, nato pa do svoje upokojitve na gimnaziji Bežigrad. Uveljavil se je kot prevajalec iz slovenščine v srbohrvaški jezik (med drugim je prevajal Franceta Prešerna, Franceta Bevka in Ivana Potrča). Kot je razvidno iz pisma, je nameraval napisati predstavitev Vebrovega življenja in dela, vendar danes ni mogoče več zanesljivo ugotoviti, ali je svojo namero zares uresničil.

Pismo objavljamo v izvirni obliki. Molče smo popravili le nekatere večje tipkopijsne napake. Besedilo, ki je v originalu podčrtano, smo nadomestili z zapisom v kurzivi. Dodali smo tudi nekaj uredniških opomb.

::LITERATURA

- (anonimno) (1944): "Predavanje prof. Vebra: 'Človek in zgodovina'". *Slovenec*, št. 276 (1. 12.), str. 2.
- Bernik, France (1996): "Iz zgodovine Slovenske akademije znanosti in umetnosti". V: *Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti* 46 / 1995. Ljubljana: Akademija znanosti in umetnosti, str. 147-150.
- Ciperle, Jože et alia (2006): *Univerza v Ljubljani in njeni rektorji*. Ljubljana: Univerza.
- Javornik, Marjan et alia (ur.): *Enciklopedija Slovenije*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1987-2002.
- [Košir, Mirko] (1933): "Filozofija Franceta Vebra ali slovenskega filozofa pot k bogu". *Književnost* I, str. 408-418.
- Letopis Akademije znanosti in umetnosti* 2 / 1943-1947. Ljubljana: Akademija znanosti in umetnosti, 1947.
- Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti* 139 / 1988. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1989.
- Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti* 47 / 1996. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1997.
- Malakar, Boris (2003): *Slovensko domobranstvo: 1943-1945: Ustanovitev, organizacija, idejno ozadje*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Pihlar, Tanja: "France Weber: Biographie / France Veber: Biografija". www.austrian-philosophy.at/Weber/weber_langbiographie.html.
- Puhar, Alenka (1989a): "Pet neoseb išče avtorja". *Delo* 31, št. 21 (27. 1.), str. 6.
- Puhar, Alenka (1989b): "France Veber". *Delo* 31, št. 79 (5. 4.), str. 4.
- Samec, Drago (1999): "France Veber, človek in znanstvenik, plodoviti mislec tudi za današnjo rabo". V: Čas, Bojan (ur.): *Kamniški sociološki zbornik*. Kamnik: Šolski center Rudolf Maister, str. 75-92.
- [Golobič, Lojze] (1930): "Pot k Bogu. Iz razgovora z univ. prof. dr. Vebrom ob izidu njegove 'Knjige o Bogu'". *Slovenec* LXII, št. 75 (31. 3.), str. 13.
- Steglar, Jože (1997): "Kulturbund". V: Javornik, Marija (ur.): *Veliki splošni leksikon*. Ljubljana: Državna založba, 4. knj., str. 2174.
- Šemal Malnar, Mateja (2005): "Analiza fonda Kulturbunda v arhivu MNZ". *Borec*, št. 621/625, str. 91-154.
- Ušeničnik, Aleš (1934): "Knjiga o Bogu". *Čas*, letnik XXVIII/1933-34, str. 311-315.
- Veber, France (1979): *Zadružna misel: izbor člankov in razprav*. Buenos Aires: Kreditna zadruga Sloga.
- Weber, Tomaž (2002): *150 zgodb Ljubljančana (1910-2002)*. Ljubljana: Samozaložba.